

mange politiske ledere var den konfessionelle tanke ikke kun skinmotiv, men virkelig den grundlæggende idé bag politikken. Dette illustreres ved en gennemgang af udviklingen i de forskellige lande, dog koncentreret om det 16. årh. således at 30-årskrigen slet ikke behandles, hvilket man dog kunne have ventet efter bogens titel.

I indledningen skriver Zeeden, at han har bestræbt sig på, ikke at se den kirkelige udvikling isoleret, men i sammenhæng med den almindelige politiske og sociale historie. Det første er også nok lykkedes, men de sociale og økonomiske forhold forbigår han (på nær afsnittet om Nederlandene) næsten helt. I betragtning af de mange nye specialstudier på dette felt havde det været nyttigt, om de vigtigste resultater på denne måde kunne være blevet mere tilgængelige.

Bogen kan i høj grad anbefales både som hovedværk og som opslagsbog for alle, der beskæftiger sig med Europas historie i det 16. århundrede.

KARL-ERIK FRANDBEN

DAVIS BITTON: *The French Nobility in Crisis, 1560–1640*. Stanford Univ. Press 1969. xii + 178 s. \$ 6,50.

Titelen lover mere end bogen holder. Det er forfatterens fortjeneste at have påvist, at der i det 16. og 17. århundredes Frankrig pågik en debat om adelens afgrænsning, pligter og rettigheder, men stort dybere er han i realiteten ikke nået i sit emne. Hans kilder er udsagn fra systematikere eller jurister eller fremsat i tilknytning til stænderforsamlinger, men han har ikke ment at kunne klassificere sine kilder i relation til deres ophavsmænds sociale, politiske eller religiøse holdning eller placering. Da han heller ikke kan påvise en klar udviklingslinje i den behandlede periode, bliver bogens seks kapitler kun løst sammenhængende opremssninger af synspunkter hos samtidige forfattere. Kun 6. kapitel om adelens retslige status er af en vis nytte, fordi det på interessant vis afslører samtidens tøvende holdning over for sondringerne mellem begreber som noblesse de robe, – d'épée, – de cloche, anobli o. s. v.

Bogen er udstyret med bibliografi og noter. Forf. har tilsyneladende et udmærket kendskab til både den samtidige litteratur og nyere forskning. Så meget mærkeligt, at han har villet offentliggøre en idéhistorisk notatsamling under en så misvisende titel.

NIELS STEENSGAARD

FERDINAND GRÖNEBAUM: *Frankreich in Ost- und Nordeuropa. Die französisch-russischen Beziehungen von 1648–1689. Quellen und Studien zur Geschichte des östlichen Europa*. Bd. 2. Wiesbaden, Franz Steiner Verlag, 1968. xvi + 234 s. DM 48.–.

Denne nye serie af bøger til Østeuropas historie lover godt. Den består af værker udarbejdet ved afdelingen for østeuropæisk historie ved Westfälische Wilhelms-Universität i Münster. Seriens første bind var Carsten Goehrke: *Die Wüstungen*

in der Moskauer Rus (Studien zur Siedlungs-, Bevölkerungs- und Sozialgeschichte) 1968, omhandlende en række fundamentale og stærkt omdiskuterede problemer i Ruslands indre historie i 14.-18. årh.

Seriens andet bind er skrevet af den i 1967 afdøde, kun 28 år gamle, højt begavede tyske historiker og filolog Ferdinand Grönebaum. Allerede i sin studietid havde Grönebaum behandlet de fransk-russiske forbindelser i det 17. årh. som specialeopgave, og efter sin embedseksamen udvidede han den med dybtgående arkivstudier i Paris. Han nåede at gøre afhandlingen færdig og forsvare den som dissertation ved universitetet i Münster, og efter hans død foranledigede prof. Manfred Hellmann, at værket blev trykt.

Det var et næsten uopdyrket felt, Grönebaum kastede sig over. Siden forrige århundrede var der ikke i Vesteuropa skrevet om emnet, og i Sovjetunionen havde nok forskellige forfattere (B. F. Poršnev, G. Žordanija) behandlet det, men kun for tiden frem til 1648. Den traditionelle opfattelse er, at for Frankrig var Rusland en nærmest asiatisk magt, som man ikke interesserede sig synderligt for.

Grönebaums vigtigste resultat er, at denne opfattelse ikke kan holde. Han har ved en gennemgang af de afdelinger af det franske udenrigsministeriums arkiver, der omhandler Polen og Rusland, fundet, at der i denne periode var mange kontakter mellem de to lande, og at hensynet til Rusland så afgjort spillede en rolle ved udformningen af den franske udenrigspolitik. Når tidligere forskning har negligeret dette, er årsagen nok, at de diplomatiske forbindelser mellem Frankrig og Rusland ikke så meget skete ved direkte udveksling af gesandtskaber som ved de forhandlinger, de franske gesandter i Polen førte.

Forfatteren giver en detaljeret fremstilling af de enkelte faser i udviklingen af forholdet mellem Frankrig og Rusland. Der kan gennem hele den undersøgte periode ses visse konstante træk: Frankrig bestræber sig på at få Rusland som partner i ryggen på Habsburgerne, og Rusland forsøger til gengæld at få Frankrigs støtte i kampene mod Tyrkiet. At ingen af disse projekter lykkes, er ikke så mærkeligt, eftersom Frankrig traditionelt er allieret med både Tyrkiet og Ruslands anden modstander Polen, som for Frankrig endnu langt op i det 17. årh. er vigtigere end Rusland som støtte mod Habsburgerne.

Hovedkildematerialet til Grönebaums undersøgelser er indberetninger fra og ordrer til de franske gesandter i Polen. Russiske arkivalier har han ikke haft adgang til, hvilket naturligvis giver en skævhed i fremstillingen, som ikke helt kan opvejes af, at han er særdeles fortrolig med den russiske (og polske) litteratur og de tilsvarende kildeudgaver.

Læseren får let en fornemmelse af, at forholdet til Rusland var det dominerende i den franske udenrigspolitik. Dette har selvfølgelig på ingen måde været forfatterens mening, men han gør ikke noget for at sætte forbindelserne mellem de to lande ind i deres europæiske sammenhæng, noget han med sin omfattende viden nemt kunne have gjort, og som ville have gjort bogen mere læseværdig.

Men Ferdinand Grönebaums bog, med dens fyldige noteapparat (der fylder halvdelen af bogen) og up-to-date bibliografi, rummer en mængde stof, som de historikere, der i fremtiden vil beskæftige sig med europæisk politik i anden halvdel af det 17. årh., ikke kan forbigå.

KARL-ERIK FRANSEN